

فقه حکومت عبادت

تألیف

نجفعلی غلامی

عضو هیئت علمی دانشگاه خوارزمی

www.ketab.ir

دانشگاه خوارزمی

تهران ۱۴۰۲

سرشناسه	: غلامی، نجفعلی، ۱۳۵۳ -
عنوان و نام پدیدآور	: فقه، حکومت، عبادت/ نجفعلی غلامی.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه خوارزمی، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری	: ۲۴۷ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۵۸۷-۹۰-۳
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۳۷-۲۴۷؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: عبادات -- Customs and practices of Islam اسلام و دولت -- Islam and state
شناسه افزوده	: دانشگاه خوارزمی
رده بندی کنگره	: ۱۸۵BP
رده بندی دیویی	: ۳۵/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۳۶۸۹۵۱
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیبا

عنوان کتاب	: فقه، حکومت، عبادت
نویسنده	: نجفعلی غلامی
ناشر	: دانشگاه خوارزمی
چاپ و صحافی	: دانشگاه خوارزمی
صفحه آرا	: صدیقه عرب
طراح جلد	: فاطمه منظور
نوبت و سال چاپ	: اول، ۱۴۰۲
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۵۸۷-۹۰-۳
شمار	: ۵۰۰ نسخه
قیمت	: ۲۲۰۰۰۰ ریال

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به انتشارات دانشگاه خوارزمی است.

آدرس: تهران، خ شهید مفتاح، شماره ۴۳، کدپستی ۱۴۹۱۱-۱۵۷۱۹ تلفن مرکز پخش: ۸۸۳۱۱۸۶۶

pub@khu.ac.ir

www.khu.ac.ir

فهرست مطالب

۱۷	مقدمه
۱۹	فصل اول:
۱۹	کلیات
۱۹	مفاهیم و واژگان
۲۰	گفتار اول:
۲۰	تعریف فقه و عبادت
۲۰	الف: فقه در لغت
۲۰	ب: فقه در اصطلاح
۲۲	ج: عبادت در لغت و اصطلاح
۲۵	گفتار دوم: تعریف و تبیین «حکومت اسلامی»
۲۶	اول: تعریف «حکومت»
۲۷	دوم: تعریف «حکومت اسلامی»
۲۹	فصل دوم:
۲۹	تبیین فقه فردی و فقه حکومتی
۲۹	گفتار اول:
۲۹	جایگاه فقه فردی و فقه حکومتی
۳۲	الف: تحقق نگاه اجتماعی و حکومتی به فقه در تمامی ابواب
۳۳	ب: گسترش قلمرو فقه
۳۳	گفتار دوم: ضرورت فقه حکومتی
۳۴	مبحث اول: ضرورت وجود الزام فقه حکومتی
۳۴	۱- دگرگونی موضوعات
۳۵	۲- پایان ناپذیری استعداد و ظرفیت منابع دینی
۳۶	مبحث دوم: پیش نیازهای فقه حکومتی
۳۶	۱- نگاه نو به عنصر زمان و مکان در تفقه
۳۷	تعریف زمان و مکان در اجتهاد
۴۲	۲- بکارگیری عقل حکومتی در فقه

۴۶	۳- مصلحت با رویکردی جدید:
۴۷	ب: تقسیم مصلحت در فقه شیعه
۴۷	۱- مصلحت اجرائیه
۴۹	۲- مصلحت مبنای تغییر یا تقدیم احکام
۵۲	۱- مصلحت، مکمل تحقق اهداف شریعت
۵۳	۲- ملاحظه زمان و مکان در تشخیص مصلحت
۵۵	۳- تقدیم اهم بر مهم
۵۶	۴- لزوم مشورت در تشخیص مصلحت
۵۶	بررسی آیه «وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ»
۵۷	اول: مفهوم «امر» در آیه
۵۷	دوم: مفاد صیغه افعال
۵۸	سوم: مخاطب آیه شریفه
۵۹	فصل سوم:
۵۹	وظیفه حکومت در عبادات
۵۹	گفتار اول:
۵۹	وظیفه قرآنی حکومت در اقامه عبادات
۶۱	مبحث اول: معنای «مکنا فی الارض»
۶۵	مبحث دوم: معنای «اقامه صلاة»
۶۷	ب: معنای «اقامه» در کلام اهل لغت و مفسرین
۶۹	مبحث سوم: «قام» و واژگان این ریشه در قرآن
۷۰	جمع‌بندی آیه شریفه
۷۲	گفتار دوم: وظیفه حکومت به اقامه عبادات در روایات
۷۲	روایت اول
۷۴	روایت دوم
۷۴	روایت سوم
۷۵	روایت چهارم
۷۶	روایت پنجم
۷۶	جمع‌بندی دلیل روایات
۷۷	گفتار سوم: دلیل عقلی پیرامون وظیفه حکومت بالنسبه به اقامه عبادات
۷۷	۱- نیاز جامعه و شهروندان به آسایش روانی

۷۷	۲- ارتباط با خداوند عامل اصلی آسایش روحی و روانی.....
۷۸	۳- نقش عبادات در آرامش روحی و روانی.....
۸۱	۴- حکومت و وظیفه تأمین آسایش روانی در جامعه.....
۸۲	جمع‌بندی دلیل عقل.....
۸۳	گفتار چهارم: وظیفه حکومت به اقامه عبادات در اقوال فقها.....
۸۴	۱- محقق کرکی.....
۸۵	۲- شهید ثانی.....
۸۶	۳- فیض کاشانی.....
۸۸	جمع‌بندی دلیل اقوال فقهاء.....
۹۰	فصل چهارم:.....
۹۰	وظیفه حکومت در باب طهارات و مسائل حکومتی آن.....
۹۰	گفتار اول:.....
۹۰	وظائف حکومت در حفظ زمین، آبها و طرق (محیط‌زیست).....
۹۲	روایت رابطه حکومت و محیط‌زیست.....
۹۳	تحلیل سندی.....
۹۳	ترجمه حدیث.....
۹۴	تحلیل دلالتی.....
۹۴	سهل انگاری حکومت در امر محیط‌زیست.....
۹۵	گفتار دوم: اموات و مسائل آن.....
۹۶	ادله مسأله در روایات.....
۹۶	روایت اول (موثقه طلحه):.....
۹۶	بررسی سندی.....
۹۷	بررسی دلالتی.....
۹۷	روایت دوم (موثقه سکونی):.....
۹۸	بررسی سندی.....
۱۰۰	مفهوم‌شناسی سلطان در فقه الحدیث.....
۱۰۵	گفتار سوم: رابطه وضو و غسل و هزینه آب به دولت اسلامی.....
۱۰۷	روایت اول.....
۱۰۷	تحلیل سندی.....
۱۰۷	روایت دوم.....

تحلیل سندی.....	۱۰۸
مقدمه دوم.....	۱۱۱
۱- نهی مقتضی فساد منهی عنه.....	۱۱۲
۲- اجتماع امر و نهی.....	۱۱۲
۳- اصل احتیاط.....	۱۱۲
جمع بندی ادله.....	۱۱۳
مقدمه سوم.....	۱۱۴
گفتار چهارم: حکم ورود غیر مسلمانان به مساجد و اماکن مذهبی.....	۱۱۵
مبحث اول: ادله جواز ورود.....	۱۱۵
۱- عقد امان در قرآن کریم.....	۱۲۰
۲- سیره و روش عملی پیامبر(ص) و ائمه(ع).....	۱۲۱
مبحث دوم: بررسی ادله عدم جواز ورود.....	۱۲۳
گفتار پنجم: وظیفه حکومت در حوزه نیازهای بهداشتی.....	۱۲۵
مبحث اول: مقاصد الشریعه.....	۱۲۷
مبحث دوم: کرامت انسانی.....	۱۲۷
فصل پنجم:.....	۱۳۱
وظیفه حکومت در باب صلاة و مسائل حکومتی آن.....	۱۳۱
گفتار اول: حکومت اسلامی و اذان.....	۱۳۱
مبحث اول: اهمیت جایگاه اذان در اسلام.....	۱۳۱
مبحث دوم: تبیین رابطه حکومت اسلامی و اذان.....	۱۳۳
گفتار دوم: حاکم اسلامی، فقهاء و اقامه نمازهای واجب.....	۱۳۶
مبحث اول: نماز جماعت.....	۱۳۶
ادله وظیفه حاکم اسلامی و فقهاء به اقامه نماز جماعت.....	۱۳۷
دلیل اول: روایات.....	۱۳۷
روایت اول.....	۱۳۷
روایت دوم.....	۱۳۸
تحلیل سندی.....	۱۳۸
روایت سوم.....	۱۴۰
روایت چهارم.....	۱۴۱
دلیل دوم: اقوال فقهاء.....	۱۴۲

- ۱- شیخ مفید: ۱۴۲
- ۲- شیخ طوسی: ۱۴۳
- ۳- ابن ادریس حلی: ۱۴۴
- مبحث دوم: نماز جمعه: ۱۴۴
- ۱- نماز جمعه، منصب حکومتی: ۱۴۵
- دله بحث: ۱۴۵
- ۱- روایات: ۱۴۵
- ۱- قول: روایت فضل بن شاذان: ۱۴۵
- تحلیل سندی: ۱۴۵
- تحلیل سندی: ۱۴۸
- ۲- اقوال فقهاء: ۱۴۸
- ۳- حکم عقل: ۱۵۱
- جمع بندی: ۱۵۲
- ۲- تعدد نماز جمعه در شهرهای بزرگ: ۱۵۲
- اول: جواز تعدد نماز جمعه در یک شهر با رعایت شرایط: ۱۵۳
- روایت اول: ۱۵۵
- تحلیل سندی و دلالتی: ۱۵۶
- روایت دوم: ۱۵۶
- روایت سوم: ۱۵۸
- اشکال: تعدد نماز جمعه و وحدت مسلمین: ۱۵۸
- پاسخ به اشکال: ۱۵۸
- مبحث سوم: صلاه عیدین: ۱۵۹
- صلاه عیدین منصبی حکومتی در اسلام: ۱۵۹
- دله حکومتی بودن منصب امامت نماز عیدین: ۱۶۰
- ۱- روایات: ۱۶۰
- صحیح ابن یحیی: ۱۶۰
- تحلیل سندی: ۱۶۰
- اشکال اول: ۱۶۳
- پاسخ اشکال: ۱۶۳
- اشکال دوم: ۱۶۴

۱۶۴	پاسخ اشکال.....
۱۶۴	۲- اقوال فقهاء.....
۱۶۵	شیخ مفید:.....
۱۶۵	شیخ طوسی:.....
۱۶۵	ابن ادریس حلی:.....
۱۶۶	گفتار سوم:.....
۱۶۶	حکم ساخت معابد و کلیساهای اهل کتاب در بلاد اسلامی.....
۱۶۷	مبحث اول : تحلیل مسأله از منظر حکم حکومتی.....
۱۶۹	تحلیل سندی.....
۱۷۲	مبحث دوم : نقد و بررسی قول عدم جواز ساخت معابد اهل کتاب.....
۱۷۴	تحلیل سندی.....
۱۷۵	تحلیل دلالی.....
۱۷۷	فصل ششم:.....
۱۷۷	وظیفه حکومت در باب صوم و مسائل حکومتی آن.....
۱۷۷	گفتار اول:.....
۱۷۷	نقش حاکم اسلامی در اعلام هلال ماه رمضان.....
۱۷۷	مبحث اول: ادله بحث.....
۱۷۷	دلیل اول: روایات.....
۱۷۷	روایات خاصه.....
۱۷۷	۱- روایات صریح و ظاهر.....
۱۷۸	روایت اول:.....
۱۷۸	روایت دوم:.....
۱۸۰	۲- روایات مؤید.....
۱۸۰	روایت اول:.....
۱۸۰	تحلیل سندی.....
۱۸۰	روایت دوم:.....
۱۸۱	اشکال بر دو روایت فوق.....
۱۸۲	پاسخ به اشکال:.....
۱۸۳	روایات عامه.....
۱۸۳	روایت اول:.....

روایت دوم:	۱۸۳
دلیل دوم: عقل	۱۸۴
دلیل سوم: اقوال فقهاء	۱۸۶
اول: فقهاء قدام و متأخرین	۱۸۶
۱- شیخ صدوق	۱۸۶
۲- شهید اول	۱۸۶
۳- شیخ جعفر کبیر کاشف الغطاء	۱۸۷
۴- صاحب جواهر	۱۸۷
دوم: فقهاء معاصرین	۱۸۷
۱- امام خمینی	۱۸۸
۲- آیت الله گلپایگانی	۱۸۸
۳- آیت الله اراکی	۱۸۸
۴- آیت الله فاضل لنکرانی	۱۸۸
۵- آیت الله خامنه‌ای	۱۸۹
مبحث دوم: تبیین جایگاه ولایت فقیه در رؤیت هلال	۱۸۹
نظریه اول: ولایت عامه و مطلقه برای فقیه	۱۸۹
اشکال بر جایگاه فقیه در مقام اثبات هلال	۱۹۱
پاسخ اشکال	۱۹۲
۱- پاسخ حلی	۱۹۲
۲- پاسخ نقضی	۱۹۳
نظریه دوم: ولایت فقیه در امور حسبیه	۱۹۳
مبحث سوم: شمول حکم حاکم فقیه بالنسبه به غیر مقلدین	۱۹۵
ادله بحث	۱۹۶
اول: دلیل عقلی	۱۹۶
دوم: تمسک به اطلاق دلیل	۱۹۶
سوم: اقوال فقهاء	۱۹۷
۱- سید یزدی صاحب عروه:	۱۹۷
۲- امام خمینی	۱۹۷
۳- سید محسن حکیم	۱۹۸
۴- آیت الله شهید سید محمد باقر صدر	۱۹۸

- ۵- آیت الله اراکی..... ۱۹۸
- ۶- آیت الله بهجت..... ۱۹۹
- چهارم: اشکالات وارده بر بحث..... ۱۹۹
- گفتار دوم:..... ۲۰۲
- وظیفه حکومت اسلامی در برخورد با متظاهران به روزه خواری..... ۲۰۲
- مبحث اول: وجوب برخورد حکومت با تظاهر به روزه خواری..... ۲۰۳
- ۱- دلیل وجوب تعزیر متظاهر به روزه خواری..... ۲۰۳
- مبحث دوم: حدود و ثغور اختیارات حاکم در برخورد..... ۲۰۴
- دلیل: موثقه سماعه..... ۲۰۴
- ۳- اقوال فقهاء پیرامون مسأله..... ۲۰۵
- ۱- شیخ طوسی..... ۲۰۵
- ۲- قاضی ابن براج و محقق کرکی..... ۲۰۶
- ۳- علامه حلی صاحب شرایع..... ۲۰۶
- ۴- شهید اول در لمعه..... ۲۰۶
- ۵- صاحب عروه..... ۲۰۷
- پاسخ به بیان صاحب عروه..... ۲۰۷
- گفتار سوم: روزه داری در شرایط سخت..... ۲۱۱
- مبحث اول: قول به عدم بطلان روزه مضطر به عطش..... ۲۱۲
- وجه استدلال..... ۲۱۳
- نقد و بررسی استدلال..... ۲۱۳
- مبحث دوم: نقش حکومت در تسهیل روزه مشاغل سخت..... ۲۱۵
- فصل هفتم:..... ۲۱۶
- وظیفه حکومت در باب حج و مسائل حکومتی آن..... ۲۱۶
- گفتار اول:..... ۲۱۶
- وظیفه حکومت اسلامی پیرامون تحقق حج..... ۲۱۶
- مبحث اول: ادله بحث..... ۲۱۸
- ۱- روایات..... ۲۱۸
- روایت صحیحہ عبدالله بن سنان..... ۲۱۸
- تحلیل سندی..... ۲۱۸
- روایت صحیحہ فضلاء..... ۲۱۹

۲۲۰	اشکال اول.....
۲۲۰	پاسخ به اشکال.....
۲۲۱	اشکال دوم.....
۲۲۱	پاسخ به اشکال.....
۲۲۱	مؤیدی دیگر بر اثبات مدعی.....
۲۲۳	مبحث دوم: اقوال فقهاء.....
۲۲۳	۱- شیخ طوسی.....
۲۲۳	۲- علامه حلی.....
۲۲۴	۳- صاحب عروه.....
۲۲۴	گفتار دوم: نصب امیر الحاج توسط حکومت اسلامی.....
۲۲۴	دلیل قرآنی تعیین امیر الحاج.....
۲۲۷	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
۲۳۵	منابع.....

موضوع اصلی این کتاب بررسی رابطه عبادات با حکومت و واکاوی ابعاد حکومتی فقه العبادات است. مباحث فقه سیاسی و فقه حکومتی که بعد از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی در ایران و استقرار اولین حکومت اسلامی بعد از دوران غیبت کبری حضرت ولی عصر (عج) دوره‌ی جدیدی را آغاز نموده و با افق تازه‌ای به این مباحث پرداخته، اگر چه دستاوردهای قابل توجه‌ای داشته است، اما بسیار جوان و نوپا و مستعد پیشرفت، خلاقیت، نوآوری و فتح قله‌های جدید می‌باشد. واقعیت این است آنچه امروز ما در صحنه فقه سیاسی و فقه حکومتی شاهد آن هستیم پرداختن به مباحثی با صبغه سیاسی و اجتماعی در این عرصه می‌باشد و اصولاً فقه حکومتی منحصر در مباحث سیاسی و مواردی که مستقیم با حکومت ارتباط دارد، شده است و حال آنکه اصولاً برداشت این چنین از فقه حکومتی ناصواب و نادرست است، چه اینکه با چنین برداشتی بسیاری از مباحث فقه از حوزه فقه حکومتی خارج خواهد شد و به نظر می‌رسد که فقه هرگز این چنین رویکردی را نخواهد پذیرفت. به‌طور کلی نگرش یک جانبه و نه نظام واره به احکام فقهی و اجتهادهای فرد محور، مانعی جدی بر سر راه حاکمیت فقه بر جامعه است. لذا شایسته است موضوعات فقهی با نگاهی حکومتی بررسی شود. یکی از ابواب فقه که نیازمند بررسی از منظر حکومتی دارد، ابواب فقه العبادات است که در این کتاب به این مهم پرداخته خواهد شد.

فقه حکومتی آنچنان که در ادامه تأکید خواهد شد فقهی نظام وار و متشکل از همه ابواب فقه اعم از عبادات بالمعنی الاخص مانند نماز و روزه و حج و عبادات بالمعنی الاعم مانند خمس و زکات و ایضاً معاملات بالمعنی الاخص مانند بیع و اجاره و... و معاملات بالمعنی الاعم مانند نکاح و طلاق و... و همچنین سیاسات مانند ولایت، قدرت، و... می‌باشد. اما در میان این ابعاد از فقه، بُعد حکومتی عبادات بالمعنی الاخص مانند نماز و روزه و حج کمتر مورد توجه قرار گرفته و بیشتر جهت فردی این امور مد نظر بوده است و لذا ضرورت دارد که جهت حکومتی عبادات بالمعنی الاخص مورد بررسی و پژوهش قرار بگیرد و این ضرورت آنگاه بیشتر ظاهر می‌شود که حکومت اسلامی شکل گرفته است و مدعی می‌باشد که تمام ابعاد فقه ناظر به حکومت است و

این ادعا نیاز به یک پژوهش کامل و جامع دارد.

محدوده مسأله این کتاب، بیان رابطه دوسویه فقه‌العبادات و حکومت است و منظور از عبادات در اینجا عبادات بالمعنی الاخص که ماهیت پرستش و اظهار خضوع و خشوع در مقابل پروردگار را دارند، می‌باشد و عباداتی مانند زکات و خمس اگر چه در آنان نیز قصد قربت شرط و ملاک است امام چون ماهیتاً پرستش گفته نمی‌شود از دایره این تحقیق خارج هستند.

همانطور که در بحث تبیین موضوع تأکید شد تحقق نظام مقدس جمهوری اسلامی براساس مدل ولایت مطلقه فقیه و لزوم مدیریت جامعه بر پایه فقه ناب محمدی (ص) یکسری ملزومات، پیش‌نیازها و مقدماتی دارد که باید این امور برآورده شود. یکی از نیازهای حکومت نوپای اسلامی در عصر حاضر تقویت عقبه تئوریک و اندیشه‌ای آن در مباحث فقه سیاسی است که این مهم مورد تأکید مؤکد رهبری معظم انقلاب نیز واقع شده است و جایگاه تحقق این مهم جزء در حوزه‌های علمیه، جای دیگری نخواهد بود. بر همین اساس هدف نهایی این کتاب ارائه یک تحلیل علمی و تئوریک از مبحث رابطه فقه‌العبادات و حکومت است که می‌توان پاسخ به شبهات فردی بودن عبادات را نیز در اهداف نهایی خود بگنجانند.

اصولاً مباحث فقه حکومتی براساس شرایط روز با توجه به جوان بودن و جدید بودن آن از پیشینه و سابقه طولانی مدتی نسبت به فقه فردی برخوردار نیست و بصورت جدی و اساسی نیاز به بحث و پژوهش و تحقیق دارد. در میان مباحث فقه حکومتی، مبحث ابعاد حکومتی فقه‌العبادات بالمعنی الاخص از پیشینه تحقیقاتی جامع و کاملی بهره‌مند نمی‌باشد و فاقد پژوهش‌های علمی و کاربردی است. اگرچه در زمینه مباحث حکومتی فقه‌العبادات نظیر نماز جمعه، رؤیت هلال و مباحث حکومتی و سیاسی حج پژوهش‌ها به‌صورت انفرادی انجام شده است، اما این بحث فاقد یک پژوهش جامع و کامل که بتواند همه مباحث را پوشش دهد و رابطه دو سویه و مکملانه فقه‌العبادات و حکومت را تبیین کند، می‌باشد و این کتاب در صدد است که این نقیصه را جبران کند و به این مهم بپردازد.